

De Zeeschelde

Het Scheldestroomgebied

Het stroomgebied van de Schelde en haar bijrivieren beslaat een oppervlakte van ruim 21.000 km² verspreid over 5 gewesten: 31% van het stroomgebied ligt in het Franse Nord-Pas-de-Calais, 17% in het Waalse gewest, 43% in het Vlaamse gewest, 1% in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en de resterende 8% van het Scheldestroomgebied ligt in de Nederlandse provincie Zeeland. Bijna 10,5 miljoen inwoners leven vandaag in het Scheldestroomgebied. Met gemiddeld 477 inwoners per km² is het één van de dichtst bevolkte gebieden van Europa.

Het is ook een belangrijke industriële zone mét een wereldhaven: Antwerpen. De Schelde en haar bijrivieren werden bijgevolg voornamelijk ingericht voor de scheepvaart. Het netwerk van waterwegen, met meer dan 250 sluisen en stuwen, is er het dichtste ter wereld.

De Schelde

De Schelde ontspringt in Noord-Frankrijk ten noorden van Saint-Quentin, ongeveer 95 meter boven de zeespiegel. Het is een kleine bron die in haar eerste kilometers een beekje vormt. Al stromend wordt de beek gevoed door andere zijbeken en groeit ze uit tot een echte rivier om ten slotte als machtige stroom in de Noordzee uit te monden.

De Schelde is tegelijk een regenrivier en een getijdenrivier. Vooral in de bovenloop van de rivieren van het Scheldebekken is de neerslag van doorslaggevend belang voor de waterstand. Stroomafwaarts van Gent overheerst het getij.

De 3 Scheldes

De Schelde valt op te delen in drie zones. Vanaf haar bron tot de getijdensluis van Merelbeke, nabij Gent, wordt ze de Boven-Schelde genoemd. In Gent ondervindt de Schelde voor het eerst de werking van het getij. Het deel van Gent tot aan de Nederlandse grens wordt dan ook de **Zeeschelde** genoemd. Voorbij de Belgisch-Nederlandse grens begint de brede zeearm van de Westerschelde. Via Terneuzen, Breskens en Vlissingen mondt ze uit in de Noordzee. Samen met de Zeeschelde vormt de Westerschelde het Schelde-estuarium⁽¹⁾, dat onder invloed van het getij staat.

Getijdenrivier

In de Zeeschelde is het getij koning. Vanaf de monding trekt de getijdenwerking als een langgerekte golf de Schelde binnen. Deze golf plant zich stroomopwaarts voort richting Durme en Rupel en via de Rupel richting Nete, Dijle en Zenne. In Gent doen de sluisen de getijdenwerking abrupt stoppen.

Het hoogteverschil tussen de hoogwater- en laagwaterstand varieert van ongeveer 4m bij de monding in Vlissingen tot meer dan 5m bij Sint-Amands, om dan weer af te nemen tot een kleine 2m bij Gent. Nabij de Durmemonding bereikt de Schelde haar hoogste waterpeil.

Door het ritme van eb en vloed vermengt het zoute zeewater zich geleidelijk met het zoete rivierwater.

Economisch belang

De Schelde speelt een prominente economische rol als een van de drukst bevaren rivieren van Europa. De rivier is een belangrijke scheepvaartroute, jaarlijks goed voor de aan- en afvoer van tonnen goederen naar en van de havens van Antwerpen, Vlissingen, Terneuzen, Gent en zelfs Brussel. Via de Leie en de Boven-Schelde verbindt de Zeeschelde Vlaanderen en Nederland met Frankrijk. Via het Zeekanaal Brussel-Schelde staat de Schelde in verbinding met de haven van Brussel. Via het Albertkanaal kunnen schepen oostwaarts naar het Maasbekken en verder. In de havens en op de oevers van de Schelde zijn talloze bedrijven gevestigd. Die stellen tienduizenden mensen tewerk en zijn bepalend voor de economie van Vlaanderen.

(1) Een estuarium is een wijde, trechtervormige riviermonding waar eb en vloed actief zijn. Zeewater dringt met het opkomend tij landinwaarts.

Mozaïek van leefgebieden

Door de sterke stroming in het Schelde-estuarium worden grote hoeveelheden zand en slib aan- en afgevoerd. Op sommige plaatsen wordt de rivierbedding uitgeschuurd, op andere plaatsen is er sedimentatie. De structuur van de bedding en de oevers is daardoor heel uiteenlopend. Deze structuren vormen een lappendeken van leefgebieden, elk met een eigen fauna en flora.

Slikken en schorren

Slikken zijn de lagergelegen delen van de oever, die bij elke vloed overspoeld worden. Bij eb worden de modderige slikken zichtbaar. Het krioelt er van piepkleine diertjes, zoals wormen, slakjes, krabben en kreeftjes, die gretig worden verorberd door watervogels. Voor ganzen, eenden en steltlopers vormen de slikken en platen een ideale plek om eten te zoeken en uit te rusten. Op de hoger gelegen delen, de schorren, komen oeverplanten voor. Deze zones overstroomden enkel bij springtij, wat tweemaal per maand gebeurt. In het zoete deel van de Schelde, stroomopwaarts van de Rupelmonding, groeien rietpartijen en uiterst zeldzame wilgenvloedbossen.

Lamsoor en zeekraal zijn zoutminnende planten en groeien meer stroomafwaarts aan de zoutwaterzone. Als het water zich terugtrekt uit de schorren, blijft nog een deel van het water in de geulen en kreken staan. Via de geulen en kreken stromen sedimenten naar de rivier.

Wetlands

Wetland is laagland dat permanent of tijdelijk verzadigd is met water. Het is een gebied op de grens tussen landelijk en waterrijk gebied. Wetlands staan niet onder invloed van de getijden. In de zomer worden ze gekenmerkt door lage waterstanden en in de winter door hoge. Wetlands zijn heel gevarieerd: van open water naar rietland tot moerasbos.

Elzenbroekbossen vormen een zeldzame biotoop in de polders. Zowat het hele jaar door staan deze bomen met de wortels in het water. Ze vormen een prima schuil- en nestplaats voor tal van soorten. Aangepast maai- en begrazingsbeheer doen bloemrijke hooi- en graslanden ontstaan. Vooral weidevogels voelen zich prima thuis in de uitgestrekte weilanden. In de kreken en plassen leven tal van vissen, amfibieën en libellen.

Het Sigmoplan

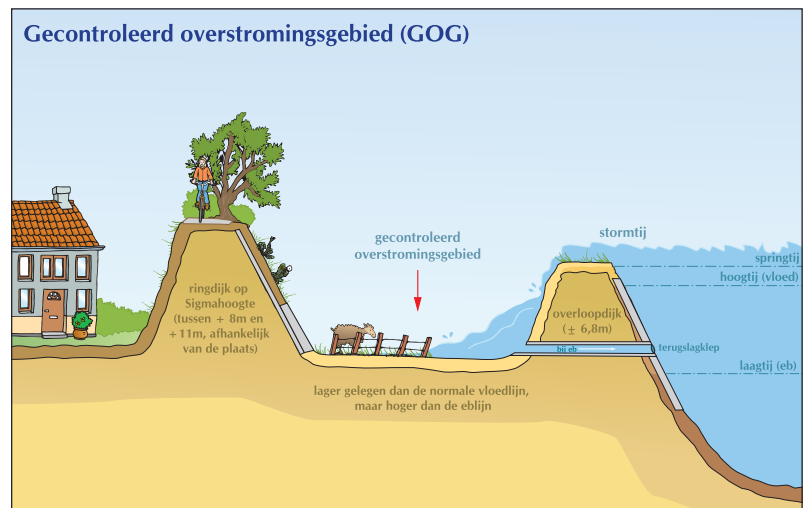
Op 3 januari 1976 teisterden grote overstromingen het Zeescheldebekken. Het dorp Ruisbroek en vele honderden hectaren land kwamen onder water te staan. Als reactie hierop werd in 1977, naar analogie met het Deltaplan dat in Nederland in 1953 van start ging, het Sigmoplan opgesteld. De naam Sigmoplan komt van de Griekse letter sigma, de S van 'Schelde'. Het Sigmoplan moet het gehele Zeescheldebekken beschermen tegen stormvloed van de Noordzee. In 2005 werd het verouderde Sigmoplan herbekeken en geactualiseerd. Het geactualiseerde Sigmoplan maakt werk van een veilig, natuurlijk en economisch aantrekkelijk Scheldegebied. Momenteel verhogen de Vlaamse Waterweg nv en Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid de dijken, bouwen ze ringdijken en richten ze gecontroleerde overstromingsgebieden (GOG's) en gecontroleerde overstromingsgebieden met gereduceerd getij (GOG-GGG's) in. Naast veiligheid focust het Sigmoplan ook op natuurbehoud en -creatie, recreatie en economie. Alle info lees je op www.Sigmoplan.be.

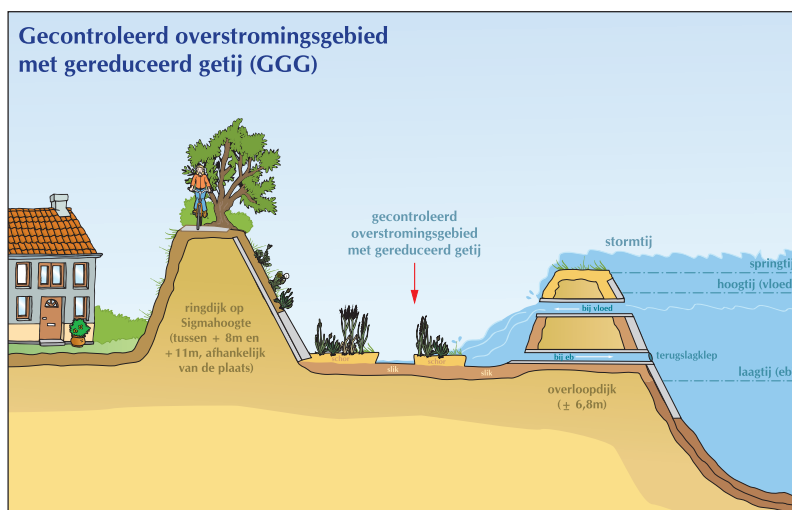
Gecontroleerde overstromingsgebieden (GOG)

Wanneer een krachtige vloedgolf de Schelde binnenrolt, moet de rivier op korte tijd een grote hoeveelheid water kunnen bergen. Een gecontroleerd overstromingsgebied of GOG geeft de Schelde extra overstromingsruimte, maar binnen afgebakende contouren.

Bij een hoge waterstand van de Schelde stroomt het water over de overloordijk het GOG binnen. De vloedgolf verliest daardoor aan kracht. Verder stroomop- en stroomafwaarts is er dan minder kans op overstromingen. De overloordijk is de oorspronkelijke dijk die verlaagd en verstevigd wordt. Het water stroomt weer weg uit het GOG via uitwateringssluizen wanneer het water in de rivier weer voldoende gedaald is. Om te beletten dat huizen, wegen en andere infrastructuur verder landinwaarts onder water lopen, werd een nieuwe ringdijk van 8 tot 11m - afhankelijk van de plaats - aangelegd om het achterland van het overstromingsgebied te beschermen.

GOG met gecontroleerd gereduceerd getij (GGG)

Een GOG met gecontroleerd gereduceerd getij (GGG) is een variant op een gecontroleerd overstromingsgebied (GOG). Het combineert de veiligheidsfunctie van een overstromingsgebied met het herstel van zeldzame getijdennatuur. Op het ritme van eb en vloed stroomt er tweemaal per dag water in een GOG-GGG. Door het nabootsen van de natuurlijke getijden ontstaat een systeem van slikken en schorren. Het GOG-GGG Lippenbroek in Hamme is een geslaagd proefproject en dient als voorbeeld voor deze natte natuur!

Voorbeelden van gecontroleerde overstromingsgebieden langs de Zeeschelde zijn o.a. de Vlassenbroekse Polder, Wal-Zwijn, de Polders van Kruibeke (KBR),...

De diensten van de natuur

Slikken en schorren zijn bijzonder nuttig: (1) ze vormen een natuurlijke buffer en beschermen ons dus tegen overstromingen, (2) ze vangen zand en slib op zodat er minder moet worden gebaggerd én (3) ze zuiveren het water en brengen zo de natuurlijke voedselketen weer in evenwicht. Deze waardevolle slikken en schorren bieden ook (4) ontspanning en verademing voor het leven onder en boven water.

As voor recreatie

De Schelde biedt oneindig veel mogelijkheden voor sport en ontspanning: plezier- en passagiersvaart, wandelen en fietsen op de jaagpaden en nog veel meer. Daarnaast brengen overzetsdiensten elke dag voetgangers en fietsers naar de andere oever. Tussen Dendermonde en Antwerpen zijn er een tiental veerdiensten. De laatste brug over de Schelde bevindt zich in Temse. Vanaf daar wordt de Schelde te breed.

Op de rechteroever volgen de typische Klein-Brabantse dorpjes elkaar op: Sint-Amands, Mariekerke, Weert,... Deze dorpjes zijn gekend voor de riviervisserij, vooral paling. Momenteel wordt er enkel nog aan sportvisserij gedaan, maar de palingrestaurants zijn er nog. De paling wordt nu ingevoerd uit Denemarken, Nederland en de VS. Palingen hebben immers de eigenschap giftige stoffen in hun lichaamsvet op te slaan en, hoewel de kwaliteit van de Zeeschelde de laatste jaren verbeterd is, eet je beter nog geen paling uit de Schelde.

Ook de cultuurliefhebber voelt zich in zijn nopjes aan de Schelde. Aan haar oevers ontstonden rijke steden als Antwerpen, Rupelmonde, Temse, Dendermonde en Gent die getuigen van de verrijking van de oude Vlaamse cultuur.

Waterkwaliteit

Een goede waterkwaliteit is van levensbelang, zowel voor mens als natuur. Het intense gebruik van het Schelde-estuarium zorgt voor een grote druk op de waterkwaliteit. Deze op peil brengen en houden vormt een grote uitdaging. Vooral de ontwikkeling tot economisch bolwerk in de jaren '60 en '70 ging ten koste van de natuur en de waterkwaliteit. Tijdens deze periode zwommen er nagenoeg geen vissen in de Schelde. De inspanningen van de industrie, de landbouw en de investeringen in waterzuivering sinds de jaren '90 werpen hun vruchten af. Opmerkelijk is de kwaliteitsverbetering van het water in de Zeeschelde en de Rupel sinds de rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) van Brussel-Noord (1.700.000 IE⁽²⁾) en Grimbergen (100.000 IE) in 2007 in werking traden.

De kwaliteit van de Schelde is sterk verbeterd. Het visbestand herstelt zich, de vogels komen er voedsel zoeken en het ecosysteem vertoont tekenen van herstel. Toch is er nog een lange weg te gaan... De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) meet nog steeds geen goede ecologische toestand over de volledige Zeeschelde. Zij stelt ook telkens te veel gevaarlijke stoffen vast in de Zeeschelde en daarnaast is ook de waterbodem verontreinigd.

(2) *Eén inwonersequivalent (IE) is de gemiddelde hoeveelheid afvalwater die één persoon per dag produceert. Hiervoor wordt een waarde van 150 liter per inwoner per dag aangenomen. Die waarde ligt hoger dan het gemiddelde van 120 liter water die elke inwoner in Vlaanderen dagelijks verbruikt, omdat er ook rekening wordt gehouden met het sanitaire afvalwater van scholen, ziekenhuizen, KMO's ...*

Temse

Vanaf de monding van de Durme in Tielrode krijgen we stilaan een goed zicht op Temse. De gemeente ligt aan de diepe buitenbocht op linkeroever. Daar tegenover op rechteroever ligt een grote zandplaat die bij laagtij boven water komt: het strand van Temse. Daar gingen de Temsenaars in betere tijden zonnen en zwemmen. De scheepjes die hersteld moesten worden, werden daar naartoe gebracht.

De Wilfordkaai is te herkennen aan het standbeeld De Kaailopers. Kaailopers waren stoere kerels die schepen moesten laden en lossen. De kaai heeft een rechte, strakke structuur en valt op door de vlottende aanlegsteiger. Er kunnen zowel vracht- als passagiersschepen aanmeren. Deze aanlegkaai werd al veel vroeger gebruikt voor passagiersvaart, zo was er regelmatig een vaart met stoomboten tussen Temse en Antwerpen.

Stroomopwaarts van de aanlegkade ligt de site van de voormalige Boelwerf. Het is een uniek kruispunt van maritieme en industriële geschiedenis. Tot eind 1995 werden hier oceaanschepen gebouwd. Na het faillissement bleef nog één kraan staan als herinnering. Met de reconversie van de Boelwerf wordt alweer een nieuw hoofdstuk ingeleid, De Zaat, een woon- en werkproject met zicht op de Schelde.

Rupelmonde

De Rupel is een korte, 12 km lange zijrivier van de Schelde. Ze geeft geen bron maar ontstaat ter hoogte van Rumst door de samenvloeiing van de Nete en de Dijle. Ter hoogte van Rupelmonde mondt de Rupel uit in Zeeschelde. Sinds 1997 kunnen ook schepen via de Zeesluis van Wintam vanop het Zeekanaal Brussel-Schelde rechtstreeks op de Schelde.

Rupelmonde is één van de oudste en belangrijkste nederzettingen langs de Schelde. De deelgemeente van Kruibeke staat bekend als geboorteplaats van de cartograaf Mercator (°1512). In de Graventoren wordt op elke verdieping een scène uit Mercators leven uitgebeeld. De Graventoren op het Mercatoreiland werd in de 19de eeuw als jachtpaviljoen en uitkijktoren gebouwd op de ruïnes van de middeleeuwse waterburcht Gravenkasteel. Wat verderop is de 16de-eeuwse Spaanse watermolen de enige resterende getijdenmolen van West-Europa.

In Rupelmonde ligt het voormalige lichtschip De West-Hinder 1. Lichtschepen werden ingezet als verlichting voor een veilige scheepvaart op zee, een soort van drijvende vuurtorens.

Rupelmonde heeft twee scheepswerven. Scheldewerf Rupelmonde NV, vroeger gekend als Nieuwe Scheldewerven (NSW), is de enige nog actieve scheepswerf op de Schelde. Het bedrijf fabriceert, herstelt en onderhoudt binnenschepen. Op de vroegere scheepswerf Chantier Naval de Rupelmonde (CNR) restaureert en herbouwt vzw Tolerant historische schepen zoals de hengst. De vzw heeft een steiger ingericht als museum voor oude schepen.

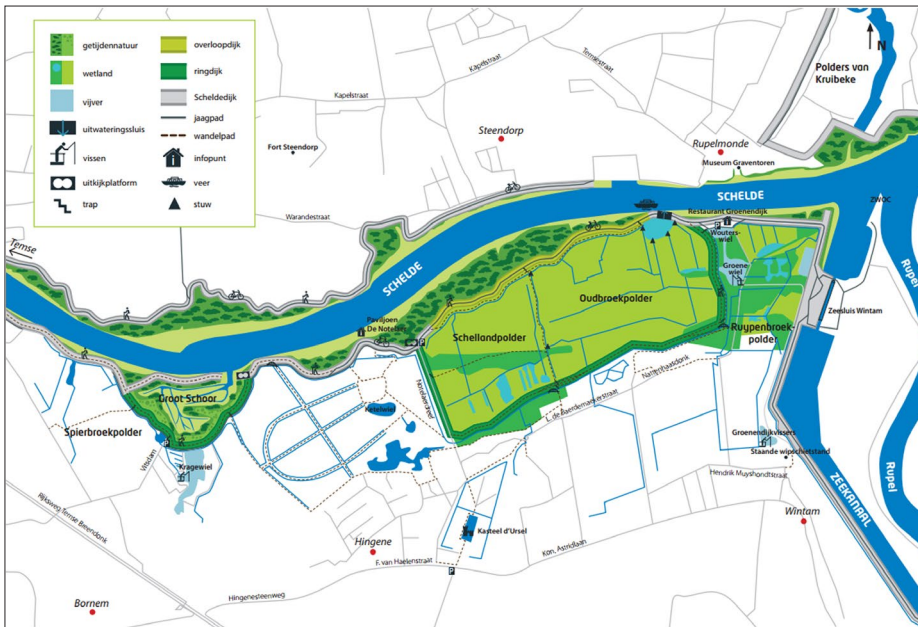
Op deze site staat ook het woonproject 'De Oude Scheepswerf' met zicht op de Schelde.

Sigma-projecten

Cluster Bornem

Langs de Schelde in Bornem wordt het Sigma-project Cluster Bornem ingericht. Het is 216 hectare groot en omvat drie deelgebieden. Het grootste, de Oudbroek-Schellandpolder, wordt een gecontroleerd overstromingsgebied (GOG), dat de achterliggende woonkernen moet beschermen tegen wateroverlast. Tegelijk zullen er zich wetland en elzenbroekbos ontwikkelen: zeldzame natte natuur die niet onder de invloed staat van het getij.

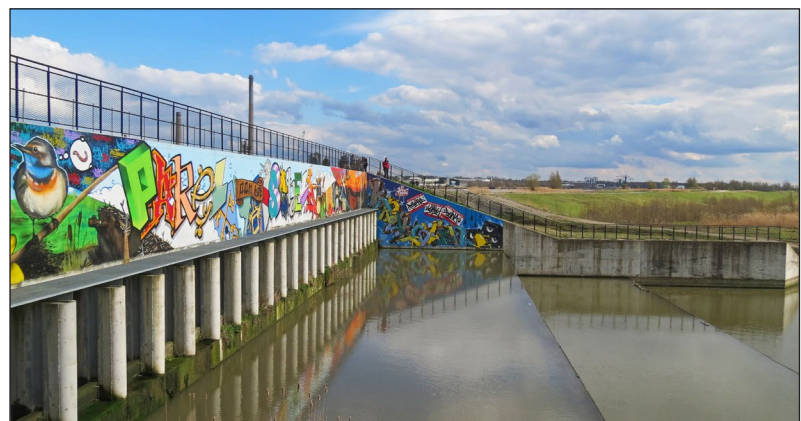
De meer stroomopwaarts gelegen deelgebieden, Stort van het Buitenland en Groot Schoor, worden ontpolderd en teruggegeven aan de Schelde. Op die manier krijgen eb en vloed er weer vrij spel en ontwikkelen zich unieke zoetwaterslikken en -schorren.

Toekomstbeeld Cluster Bornem © Sigmaplan.be

Polders van Kruibeke

Het gecontroleerd overstromingsgebied Kruibeke-Bazel-Rupelmonde (GOG KBR) op linkeroever is het grootste projectgebied van het Sigmaplan: 600 ha voor GOG, wetland en gereduceerd getijdengebied met slikken en schorren.

Hoe werkt het? Enkel bij extreem stormtij - zo'n 1 à 2 maal per jaar - stroomt het Scheldewater over de overstroombare dijk en treedt het GOG in werking. Door de lengte van de dijk (8 km) en de ideale ligging in de bocht van de Schelde, slaagt het project erin het waterniveau met maximum 50 cm te verlagen.

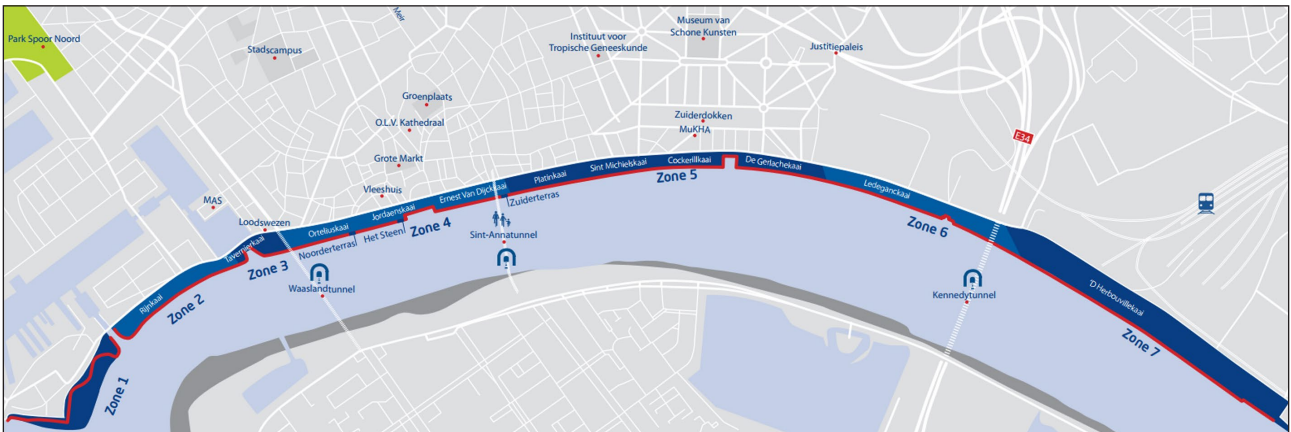

Ouderwateringssluuis GOG Kruibeke-Bazel-Rupelmonde

De inrichting van dit projectgebied is erg divers. De noordelijke helft van het gebied zijn is slikken en schorren in wording, waar het gereduceerd getij elke dag haar invloed uitoefent (GOG-GGG). De zuidelijke helft bestaat uit open water, natte graslanden en moerasbossen. Tal van zeldzame weidevogels zijn te bewonderen op deze natte graslanden. Het gecontroleerd overstromingsgebied compenseert hierbij de natuur die bij een aantal andere grootschalige infrastructuurwerken in het Zeescheldebekken verloren is gegaan.

Antwerpse Scheldekaaien

Om de stad in de toekomst beter te beschermen tegen overstromingen, zal de waterwegbeheerder De Vlaamse Waterweg nv samen met de stad Antwerpen de Scheldekaaien over een afstand van 7 km heraanleggen. De Vlaamse Waterweg nv realiseert de veiligheidsmaatregelen, de stad staat in voor de herinrichting van de kaaien. Hun meerjarenplan heeft drie doelen: de historische kaai muur stabiliseren, het overstromingsrisico beperken met een hogere waterkering en de publieke ruimte verfraaien. Zo wil de stad de banden met de Schelde aanhalen en de Antwerpenaren hun rivier teruggeven. Het project is opgedeeld in zeven zones. Onder andere aan Sint-Andries en Het Zuid (zone 5) ondergingen de Scheldekaaien al een metamorfose van verwaarloosde parking naar flaneerzone. Blue Gate Antwerp (zone 7) heeft ondertussen een nieuwe versterigde kaai muur gekregen zodat deze zone - na volledige sanering - kan herontwikkeld worden tot een hoogwaardig en watergebonden bedrijventerrein, inclusief een nieuwe cruisterminal. In het voorjaar van 2021 worden de eerste zee- en riviercruises verwacht aan het nieuwe ponton.

Opdeling van het Sigmaproject de Antwerpse Scheldekaaien in 7 zones © Sigmoplan.be

Het project 'Dok Zuid', aan de gedempte zuiderdokken, wordt een groene openbare ontmoetings- en belevingsruimte, opgedeeld in drie zones, met fruitbomen, moestuintjes, een podium, straatmeubilair, etc.

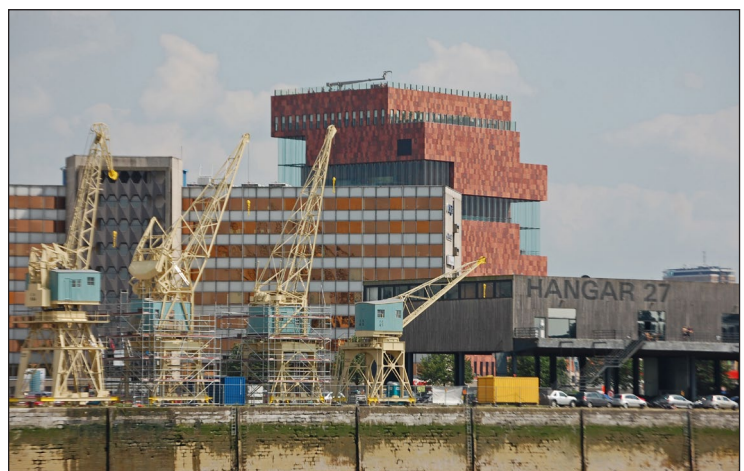

Toekomstbeeld project 'Dok Zuid'

Antwerpen

Het toponiem 'Antwerpen' komt van *andawerpum*, Germaans voor 'aangeworpen gronden in een bocht van de rivier'. Anderzijds vertelt een 15de-eeuwse sage dat in het Scheldeland de reus Antigoon heerste, die van elke schipper een zware tol eiste. Wanneer deze weigerde te betalen, werd hem de hand afgehakt. De reus werd op een dag overwonnen en gedood, men hakte zijn hand af en wierp hem in de Schelde. Het bevrijde volk noemde de stad 'Antwerpen'.

Stroomafwaarts het Steenplein tekenen het MAS (Museum Aan de Stroom), gerenoveerde hangars, geklasseerde havenkranen, de vernieuwde Kattendijksluis voor pleziervaart en de Royerssluis voor beroepsvaart, de horizonlijn.

Geklasseerde havenkranen, gerenoveerde hangaar en het MAS in Antwerpen

Naast de Royerssluis ligt op rechteroever de Hogere Zeevaartschool waar officieren voor de handelsvaart worden opgeleid. Op linkeroever ligt het Sint-Annastrand, een recreatief middelpunt van Antwerpen. Vanaf het Sint-Annastrand kan men stroomopwaarts een wandelpad langs de Schelde volgen tot het openlucht Ankermuseum en de Sint-Annatunnel. Het wandelpad gaat verder naar de watersportplas Galgenweel. De voetgangerstunnel Sint-Anna vormt net als de Waaslandtunnel (of konijnenpijp), de Kennedytunnel, de Brabotunnel (pre-metro) en de meer stroomafwaarts gelegen Liefkenshoektunnel met tol voor een verbinding tussen de stad en Linkeroever.

De haven van Antwerpen

Volgeladen containerschip in het Deurganckdok

De haven van Antwerpen is de grootste zeehaven in België en de tweede haven in Europa, na Rotterdam. Ze is diep in het binnenland gelegen waardoor de af te leggen afstanden voor spoor- of wegvervoer opmerkelijk verminderen. De haven van Antwerpen heeft een belangrijke positie in Europa voor het behandelen van staal, fruit, hout, koffie en tabak. De goederen die aankomen worden vervoerd met containers, in bulk, per stukgoed of als roro (roll on roll off). Jaarlijks doen circa 14.000 zee- en 55.000 binnenschepen de haven aan. De haven groeit mee: zo wordt er ingezet op extra containercapaciteit en worden de kunstwerken steeds groter. In 2016 opende in de Waaslandhaven het getijdengebonden Deurganckdok en 's werelds grootste sluis, de Kieldrechtssluis.

Echter, tegenover deze grootse economische ontwikkelingen en havenuitbreidingen die exponentieel werden vanaf het midden van de 20ste eeuw, staat de bijna totale vernietiging van het polderlandschap, de afbraak van menig dorp en de teloorgang van ecologisch rijke gebieden.